

A KULTURÁLIS ANTROPOLÓGIA KÉRDÉSEI A NEMZETKÖZI MŰVELETEK TÁMOGATÁSÁBAN

QUESTIONS OF THE CULTURAL ANTHROPOLOGY IN THE SUPPORT OF INTERNATIONAL MILITARY OPERATION

A kulturális antropológia katonai alkalmazása a modern hadügyi gondolkodás szerves elemét képezi, különösen a helyi háborúk és konfliktusok eseményeiben igazolt, hogy kizárólag fegyverrel nem lehet tartós, állandó eredményt elérni. A tanulmány az általános elméleti megközelítés módszerét alkalmazza, majd lépésről-lépésre elemzi a háborús feszültség csökkentésének sajátos lehetőségét.

Military use of cultural anthropology is an integral element of modern military thinking affairs, especially proved in the event or local wars and conflicts where the armed affairs cannot result permanent effects. The study uses the the technique of general theoretical approach and step-by-step analyses the unique opportunity to reduce the stress of war.

Mindig felelősségteljes dolog egy ilyen különösen szép, érdekes, izgalmas, de egyúttal nehéz témakörrel írni. Ezen kívül elismerés minden kezdeményezéséért, amely teret, időt, figyelmet szentel a mai időkben is dúló helyi háborúk, konfliktusok feszültségei megoldási lehetőségeire, mindenekelőtt látva az ezekben szunnyadó veszélyek eszkalálódási lehetőségeit.

A tanulmány mondanivalóját három gondolati felismerés jelöli ki. Az első az emberi mivolt egylényegűsége és létezésének sokszínűsége. A másik gondolat, az ember a jövőben érdekelt lény, ily módon felértékelődik a jövő kutatás. A harmadik a modern hadügyi gondolkodás és a kulturális, civilizációs szempontok, jellemzők ismeretének és tudatos felhasználásának kérdése, ami itt oktatási intézményünkben a mindennapi kenyérünk részének tekinthető.

ÁLTALÁBAN AZ ANTROPOLÓGIÁKRÓL

Az antropológiáról minden túlzás nélkül állíthatjuk, a legmagasabb rendű tárgyak közé tartozik, amellyel az elme, a kutatógondolkodás foglalkozhat. E tudomány nem önmagában lévő és önmagáért való dolog, az ember sokoldalú megismerését szolgálja, ami helyes önértékelésének döntő előfeltétele.

A filozófia gazdag irodalmában Immanuel Kant a következő sorokban kérdez és válaszol:

„1. Mit lehet tudnom? Ezt mutatja meg a *metafizika*.

2. Mit kell tennem? Ezt mutatja meg a *morál*.

3. Mit szabad remélnem? Erről tanít a *vallás*.

4. Mi az ember? Erről tanít az *antropológia*.

Az egész antropológiának nevezhetnők, mivel az első három kérdés az elsőre vonatkozik.”¹

A kulturális antropológia egy a sok közül. Néhányat megemlítve és kiemelve azt bizonyítván, milyen sokoldalú az emberi lényeg. A *filozófiai antropológia* az emberi lét egészét, annak lényegét, értelmét kutatja, a *fizikai antropológia* foglalkozik az emberfajtaival, a rasszokkal, az ember és az állatvilág kapcsolatával, a *szociálandropológia* fő kutatási területe a társadalom, a gazdaság, a politika, a *teológiai antropológia* az ember vallási, hitbeli jelentőségét helyezi előtérbe. E szerint az emberi önértelmezés középpontja a történeti kinyilatkoztatás és a hit, az ember legátfogóbb meghatá-

¹ A vallás a pusztá ész határain belül (Gondolat Kiadó, 1980. 126. oldal)

rozottsága, a teremtményisége. Karl Rahner (1904-1984) antropológiai teológiájában az embert Isten önközlő aktusként fogja fel.

A *kulturális antropológia* az ember kulturális megnyilvánulásait elemzi, éppen ezen tereumnak a legáltalánosabb és legtömegesebb mivolta emeli az antropológiák élére, „primus inter pares”, első az egyenlők között.

AZ EMBER EGY LÉNYEGŰSÉGE ÉS VÁLTOZATOSSÁGA

Az ember egyetlen fajhoz a „*homo sapiens*”-hez tartozik, nincs ember az emberi nemen kívül. Az emberi lényeg *létében* egy és ugyanaz. Gondolkodó, fejlett jelrendszert, nyelvet használó, munkát végző, társadalmat teremtő, a társadalomban tudományt, jogot, művészetet művelő, vallásban, szokásokban, hagyományokban, ünnepekben élő közösségi lény.

Az ember egy másik megközelítésben a *létezésében*, a természethez, az éghajlathoz, egyáltalán a változatos környezethez alkalmazkodásában ezerarcúságát mutatja föl, amely megjelenik mindennapi létmódjában, szokásaiban, hitvilágában, díszítő művészetében, zenéjében, táncaiban, s mindezek lenyűgöző gazdaságában.

Ha példának okáért Afrikát tekintjük, akkor csak ezen a földrészen közel háromezer etnikum él és közel kétezer egymástól artikulációjában, nyelvtani szabályaiban eltérő nyelvet beszélnek. A kontinens így mutatja föl önnön magát megismerésre és kutatásra terített asztalként az általános és szak antropológusok számára egyaránt.

AZ EMBER, A JÖVŐBEN ÉRDEKELT LÉNY

Mi teszi méltóvá a kulturális antropológia ismeretrendszerét a tekintélyre és az elismertségre?

A válasz összetett, de a hálás problémák közé sorakozik. Egyfelől a világ helyzete, amelyben élünk, egy másik szemszögből nézve az antropológia vizsgálódási törekvése és a két kérdés közvetett vagy közvetlen kapcsolódása. Aztán sorakoznak a további kérdések.

Hol van egyáltalán az ember helye az univerzumban? Mit ér az a gazdag civilizáció, amit hosszú évezredek során küzdelmesen és áldozatosan létrehozott? Milyen, ezen gigantikus kultúra embertelenségének megbecsültsége? Végül fokon mit tesz az ember a jövőért, a túlélésért?

Darwin „A fajok eredete” művének alcímeként írta „STRUGGLE FOR EXISTENCE”, küzdelem a létért, tudva természetesen, a kutató tudós az állatvilág természeti létében uralkodó viszonyokat igyekezett föltárni. Mai történelmi korunk természetét ismerve az alcímet kiegészíthetjük és pontosíthatjuk „STRUGGLE FOR SURVIVAL”, küzdelem a túlélésért!

Ebben a tartalmi megközelítésben és elvárásban a holisztikus gondolkodásmódot nem lehet túlértékelni. Azt a szemléletet, amelyben az ember felülemelkedik a napi érdekeken, a létfenntartás kényszerein és egy magasabb érterben érzékelhetőbbé, érthetőbbé válik az emberiség földi létének nagysága, mai ismereteink szerint egyedülállósága és mindezzel együtt különös érzékenysége és egyúttal törekvénysége.

A *kozmozgónia* a világ lehetséges keletkezéseiről szóló elméletek, elképzelések összessége.

A *kozmozgológia* az univerzumban a csillagok világában uralkodó törvények, szabályok leírására törekszik. A csillagászat volt az a köszörűkő, amelyen a tudomány minden szerszámát élesre fenték. Mind a kozmozgológia, mind a kozmozgónia azon nagy kérdéskörök, amelyek az ókortól napjainkig foglalkoztatják az embert.

Egy kis bolygón élünk a Naprendszer részeként, a Naprendszerünk egy galaxishoz tartozik.

A kozmozgológiai tudományok mai ismeretei szerint kb. egy milliárd hasonló galaxis létezik, galaxisonként kb. egy milliárd csillag lehet számolni. És hogyan élünk itt a Földön?

A nyugati civilizációnk természete által diktált és megkerülhetetlen, görcsös haszonelvűség írott és íratlan szabályai szerint. De mindenek mellett esélyt kell az ember által küzdelmes munkával, történelemmel felhalmozott értékeknek, a természeti értékeknek, amely nélkül nincs emberi élet, azoknak a magasabb rendű normáknak, amelyben az ember

közelebbi és távolabbi jövőjét nyugodtabban és biztonságosabban élheti meg ezen a parányi planétán a végtelen univerzumban.

Mély paradoxon húzódik a több évezredes emberi megismerésben és a történelmi gyakorlatban.

Az ember egyfelől nem ismer felső határt, a tudomány és technika fejlesztésében. A televíziózás, a számítástechnika, a géntechnológiák, a robottechnika, a világűr fokozatos meghódítása és hosszú a felsorolás, amely igazolja a technikai fejlődés határtalanságát. Az ember a végtelenbe tör, az ember kozmikus exodusa összetett kifejezés tömören fejezi ki tudásunk végtelennek tűnő természetét.

Másrészről az ember a saját maga társadalmi-szociális világában nem, vagy nehezen jut előre, megtorpan a maga teremtette történelem előtt, ahol pedig emberi cselekvés hozta létre mindazt, ami szeme elé tárul. Mégis, ezt éli meg legtovább kiszolgáltatva a véletlennek, itt talál rá viszonylag legkésőbb a fölismert törvények forrásaira. Jól példázzák mindezeket az emberi történelmet végig kísérő háborúk azok kegyetlenségeivel, a népiirtások, a vallási, a faji, az etnikai háborúk, a gyűlölködések, a bosszúk véres kimenetelei. Az újkori gondolkodás találóan ismeri fel az emberi társadalom fejlődésének, haladásának belső ellentmondását, többek a hegeli gondolat alapján: „A fejlődés...nem az az ártatlan és harc nélküli puszta létrejövés, mint a szerves életé, hanem a kemény, kelletlen munka önmaga ellen, továbbá nem pusztán formális mozzanata a kifejlésnek általában, hanem meghatározott tartalmú cél létrehozása.”² De mindez helyi értéket kap a marxi felismerésben: „az emberi haladás ahhoz az irtózatosságnak hasonlatos, aki csak megölték millióinak koponyájából issza a nektárt.”³

A XX. század történelmi tényei csak megerősítették ezt a gondolati eredményt az első és a második világháborúval, pusztító helyi háborúkkal, genocidiumaival, haláltáborokkal, diktatúráival mind magasabb szinten bonyolódott ellentmondásba önmagával az ember.

A harmadik évezred kezdetén az elidegenedés (Entfremdung) tovább erősödik. A történelem felgyorsult, a nyersanyagforrásokért dúló küzdelem háborúba sodorhatja az államokat, a kis és nagy hatalmakat, a demográfiai robbanás, a szegénység, a terrorizmus, a migráció, az idegengyűlölet a tömegpusztító eszközök jelenléte, a nemzetközi rendszerben uralkodó bizalmatlanság halmozott hátrányai a jövő armageddonjai képét vetíti előre.

Ha az ember, a társadalom világában jelen lévő törvények, szabályok megismerésével eddig mostohán bánt, eljött az idő, nagyobb lehetőséget kell adni a társadalomtudományoknak (a történelemnek, a jognak, a szociológiának, a filozófiának, a pszichológiának, az etikának, az esztétikának, a vallásnak, az antropológiának) és minden olyan ismeretrendszernek, amely aprólékosan föltárja az emberi természetet, az emberi társadalom eddig rejtve maradt összefüggéseit, belső törvényeit. Ahol élünk és dolgozunk, ahol ismeretekre szomjazó érdeklődéssel lépik át a hallgatók az egyetem küszöbét, ott a felelőségek egyike a legnagyobb az oktató és a nevelő munkában. A tanítás, az oktatás az értelemhez szól, az egész életre motivációt ad, pótolhatatlan eszközt jelent ez a jövő nemzedéke tudományos igényű felkészítésében, mind ezáltal kevesebb áldozattal megélni a jövő történelmét.

A HELYI HÁBORÚK ÉS A KULTURÁLIS ANTROPOLÓGIA VISZONYA

A helyi háborúk végig kísérték és kísérik az egész emberi történelmet. Ugyanakkor a harmadik évezred elejére a globalizáció hatására minden megváltozik. A helyi konfliktusok, háborúk többé nem elszigetelt, magában való jelenségek, hatást gyakorolnak a nemzetközi rendszer stabilitására a pénzügyi, a gazdasági folyamatokra egyaránt. Jól példázzák ezt a 2011 tavaszán Egyiptomban és a Maghreb államokban dúló polgárháborúk sora és ma egy újabb keletű fegyverkezési verseny lehetősége.

² G. W. F. Hegel: Előadások a világtörténet filozófiájáról (Akadémiai Kiadó, Budapest, 1979. 114. oldal)

³ K. Marx: Az indiai brit uralom várható eredményei. (Kossuth Kiadó, Budapest, 1964. 9. kötet. 214. oldal)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DR. TÖRŐ Lajos

Budapest, 2013.
6. évfolyam 2. szám

A bipoláris világ összeomlását, a hidegháború megszűnését követően új perspektívák nyíltak a békésebb az emberibb nemzetközi viszonyok alapjainak megteremtésére, de a világ nem vált biztonságosabbá. Az erőszak, a háború, a konfliktus erői kiszámíthatatlanabbá válva új módon törtek felszínre helyi háborúk, etnikai konfliktusok és polgárháborúk formájában.

A kríziseket kiváltó okokként meg kell jelölni a hatalmi, a politikai, a gazdasági tényezőket, de a mögöttes mozzanatként mindenhol ott szerepel a kulturális háttér.

A huntingtoni civilizációs paradigmát számos kritikusa elméleti leegyszerűsítésnek tekinti, bár valamennyi elismeri a különböző emberi civilizációk, kultúrák létét és sajátlagosságait. A bírálók szerint ez az elmélet nem képez alapot a nemzetközi folyamatok értékeléséhez, mondván a civilizációknak nincsenek intézményei, állami szervezetei, jogi képvisellete, így alkalmatlan és meddő teória a világban zajló események okai feltárására és a feszítő gondok megoldására.

Mindezek mellett a 21. század kezdetén sokoldalúan igazolt az emberiség civilizációs meghatározottságának felértékelődése, a Nyugat és az Iszlám, mint a két legnagyobb civilizációs entitás kölcsönös fenyegetettségének ténye és tudata. A Nyugat fenyegetve érzi magát az Iszlámtól, az Iszlám fenyegetve érzi magát a Nyugattól. Közel két-két milliárd emberi közösséget összefogó civilizáció áll egymással szemben látenszen, de megnyilvánul olykor nyílt összeütközésekben is (pl. a Párizs környékén élő muszlim fiatalok lázadásai).

Az ellentétek nem alaptalanok. A két legnagyobb kulturális egység döntő különbséget mutat az egész társadalma és társadalmi alrendszerei (politika, jog, gazdaság, vallás, művészet, erkölcs) működési alapelveiben, szabályaiban és gyakorlatában egyaránt.

Az Iszlám minden alapelvet az Allahtól kinyilatkoztatott mondani valóból merít. A Korán szövegei egyúttal a muszlim gyermek oktatásában az írás és olvasás alapirodalma.

A helyi háborúk tapasztalatai alapján önmagában a civilizációs, vallási indíték nem generál fegyveres konfliktust, ugyanakkor egy háború más konkrét előzmények és okok miatti kirobbanásakor, ezekben a térségekben elemi erővel törnek fel a népek, a nemzetek, az etnikumok, a vallások és vallási irányzatok közötti történelmileg elfojtott feszültségek és indulatok.

A kisháborúk tapasztalataként megállapítható, minél elemibb szinten jelentkeznek a konfliktusok a kulturális tényezőnek annál nagyobb jelentősége van a politikai, a gazdasági, a katonai érdekek mellett. Éppen ez az a körülmény, amely megismerésre és tanulmányozásra méltóvá emeli a válsággócok kulturális, civilizációs, vallási háttérét, az a belátás, hogy kizárólag fegyverrel nem lehet tartós, maradandó győzelmet aratni, párbeszédre kell törekedni, amely előfeltételezi a szemben álló fél az ellenség vallásának, szokásainak, hagyományainak, erkölcsi normáinak ismeretét és tiszteletét.

Az ókori keleten a kínai hadügyi gondolkodás egyik felismerése Szun-Ce után: „A hadviselés tudománya létfontosságú az állam számára, élet vagy halál kérdése ez, út, ami a biztonságba vagy a romlásba vezet. Ezért ez az a témakör, amit semmi szín alatt nem lehet elhanyagolni.”⁴

Vajon van-e üzenete ennek a több mint két ezer évvel ezelőtti megállapításnak, nagyszerű hadügyi felismerésnek a harmadik évezred elején? Igen, van. A háború törvényeinek ismerete már nem csak az állam, hanem az egész emberiség számára létfontosságúvá vált. Alaposan meg kell ismerni azt a jelenséget, amit az ember befolyásolni, megváltoztatni, végső soron megszüntetni akar, különös tekintettel a mai időkre, amikor a háború diszfunkcionális jellege felerősödik és végképpen megszűnik a vitás kérdések eldöntése eszközének lenni.

A legutóbbi évek nemzetközi katonai missziós gyakorlata és tapasztalata bizonyosságát adta annak a felismerésnek, hogy a mai helyi háborúban helye van a kulturális antropológia tudományára, azokra az információkra, amelyek birtokában, gyakorlati lépéseket téve csökkenteni lehet a háborús áldozatok számát, mindjobban lerövidítve a háborús időtartamot, megoldást keresve a háborút kiváltó okok megszüntetésére.

⁴ Szun Ce : A hadviselés tudománya (Göncöl Kiadó, Budapest, 1988.17.oldal)

DR. TÖRŐ Lajos

Budapest, 2013.
6. évfolyam 2. szám

BEFEJEZŐ GONDOLATOK

Nemcsak hangoztatjuk a kulturális antropológia kérdéseit és méltatjuk mással nem pótolható értékét, hanem maradandóbb anyag is született, 2009-ben jegyzetet írtunk Himmer Péter tanár úr akkori tanszékvezető vezetésével és szerkesztésében „Válságócok kultúrtörténeti háttere” címmel, amely a kultúrák, a vallások, nagy civilizációk ismertetésével, elméleti alapvetésével, a helyi háborúk civilizációs hátterével foglalkozik.

Ezt az ismeretanyagot szisztematikusan beépítjük a katonai etika, tisztii hivatás – tisztii értékrend, a filozófia és kultúrtörténet, a kommunikáció-kultúra tantárgyak oktatásába és követelmény rendszerébe.

Kulcsszavak: kulturális antropológia, helyi háború, civilizációs paradigma, válságócok.

Keywords: cultural anthropology, local war, seats of war.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Rostoványi Zsolt: Az iszlám világ és a nyugat (Corvina Kiadó Budapest, 2004.)
2. Darwin Charles: A fajok eredete (Akadémiai Kiadó Budapest, 1955.)
3. Válságócok kultúrtörténeti háttere (Szerk.: Himmer Péter ZMNE, 2009. E-jegyzet)